

AZ IPARTÖRVÉNY REVISIÓJA. •

Irta : HELTAI FERENCZ.

III.

VII. A tanoncügy.

A tanoncügyre vonatkozó elméleti fejtegetésekben szerfölött szegény az irodalom, ugyannyira, hogy még a tanonc fogalmának szabatos meghatározása is hiányzik. Ezen fogalom meghatározása rendkívül nehéz, mert egészen különböző viszonyokat kell tekintetbe vennünk, a melyekből bajos egy elvonni a közös ismerveket, hogy a szerkesztett fogalom fődje valamennyit. Az elméleti fejtegetések hiányában kénytelenek vagyunk a törvényes meghatározások vizsgálatára szoritkozni. A magyar ipartörvény nem határozza meg a tanonc fogalmát. Az osztrák iparrendtartás 88. §-ban a következő meghatározást találjuk: Tanoncnak tekintik, a ki valamely önálló iparosnál az ipar megtanulása végett alkalmazásba lép. Az 1869-ki német ipartörvény 115. §-nak első bekezdése szerint „Tanoncnak tekintetik mindenki, a ki valamely iparos-tanítónál (Lehrherr) egy iparág megtanulása végett munkába lép, arra való tekintet nélkül, hogy a tanítás tandijért vagy ingyenes munkaszolgáltatásért történik-e, vagy hogy a munkáért bér fizettetik-e.“ Az 1878. július 17-ki törvény mellőzte ezen szakaszt, a mit a kormány előterjesztése következőleg indokol: „Az ipartörvény fogalmi meghatározása semmiképen sem kielégítő, mert a jelenlegi viszonyok szerint nem meriti ki egészen a tárgyat. Minden ilyenmü meghatározás nehéz, de ez azonfelül megfontolandó is, mert könnyen eszközt nyujthat a törvény kijátszására azon esetekben, a melyekben az iparos vagy a tanonc vagy mindkettő önös érdeke a tanviszonyra vonatkozó törvényes szabályok mellőzését kívánatossá teszi. A meghatározás azonban nélkülözhető is, mert sem a közigaz-

gatási hatóságokra, sem a bíróságokra nézve nem lesz nehéz az egyes vitás kérdéseknél megállapítani, hogy bizonyos munkaviszony tanviszony-e vagy nem.“ A törvényhozás a tanonez fogalma meghatározásának a törvényből való kihagyásával kétségtelenül helyesen járt el; a törvényekben rendszerint nincs helye a fogalmi meghatározásnak.

Elméleti szempontból azonban szükségünk van e fogalomra, mert csak így jelölhetni ki a tanonezügy körül az állami tevékenység mértékét és határait. A tanonez munkás, kinek célja valamely ipart megtanulni. Ez a meghatározás illeni fog az esetek túlnyomó többségére. A tanonez nál tehát két szempont jó figyelembe: a tanulás és a munka szempontja. A viszony természetéhez képest a tanulás szempontja a döntő, mert az egész viszony ezen cél érdekében jön létre, de tekintetbe veendő a munka szempontja is, mert a munka nyújtja rendszerint az eszközt a tanuláshoz. A munka tekintetéből a tanviszony kereseti viszony, a melynek sajátos jellegét a viszony célja adja meg; ennyiben különbözik minden más kereseti viszonytól, ugy a felnőtt munkásokétól, mint az u. n. fiatal munkásokétól. De különbözik minden más tanviszonytól is, mert egyuttal — az esetek túlnyomó nagy többségében — kereseti mód. A tanonez közvetlen igénye az ipar elsajátítására irányul; mint második tényező azonban az jó figyelembe, hogy ezt munkával akarja elérni. A tanviszony tehát akkor alakul leghelyesebben, ha e két tényező harmonikusan egyesül.

A tanviszony keletkezéséhez a tanonezon kívül szükséges a tanító, az iparos, ki a munkást az ipar megtanítása végett — szerződés útján — felfogadja. A tanszerződés állapítja meg a kölcsönös jogokat és kötelezettségeket. A tanonez nak a tanviszony létrejöttével az ipar megtanulására van joga, az iparosnak kötelezettsége: ez oly jog, illetőleg kötelezettség, mely a viszony természetéből folyik; ezek nélkül a tanviszony egyáltalában nem létesülhet. Ezeket tehát a szerződés nem másíthatja meg, mert ezek nélkül nem tanviszony, hanem munkaviszony jön létre, ezek tehát a tanszerződés szükség-szerű tartalmát képezik. A tanviszony módjának megállapítása a szabad egyezkedés tárgya. Mit ad a tanonez az iparosnak a tanításért, munkáját-e pusztán, vagy ezenkívül mást is; viszont mivel kárpótolja ez a tanonezot munkájáért a tanításon felül, ezt a köztük létrejövő szerződés szabadon állapítja meg.

A tanszerződés céljához és jellegéhez képest magánjogi szerződés s mint ilyent mindenki köthet, ki szerződésre általában képes. A hasonló jellegű szerződéseknél, a munkaszerződéseknél a tanszerződés azonban sokkal fontosabb, mert rendszerint az egyik fél egész jövőendő sorsa fölött határoz. Az egyik félre nézve életcélzt állapít meg s ezzel tagadhatatlanul mélyen belevág az állam érdekeibe is. Ehhez képest az államnak nagyobb figyelemben kell részesítenie, mint a többi hasonló szerződéseket; nemcsak jogsegélyt, hanem gondoskodását, oltalmát is igényli. Ezen oltalom mértéke — igaz, határozatlan mértéke — a közérdek. Az állam nem avatkozhatik dispositív uton abba, hogy minő életcélzt választanak polgárai és minő uton akarják azt elérni, föltéve, hogy ez az életcél nem közfunctió; ez minden egyén szabad elhatározásától függ. A tanviszony egyuttal kereseti viszony is lévén, az állam beavatkozása csak annyira terjedhet, a mennyire azt a közérdek igényli. A közérdek mértéke e viszonyban a tanonc szellemi és testi fejlődésének biztosítása; az államnak tehát e kettőre nézve kell biztosítékot szereznie. Ezen érdekből megállapíthatja, hogy mik tartandók szem előtt ezen közérdek megóvása végett a tanviszony létesítését célzó szerződés megkötésénél és e viszony tartama alatt. Ezen elv alapján állapíthatja meg az állam azon személyes föltételeket, a melyekkel a szerződő feleknek birniok kell, hogy a tanviszony létrejöhessen, ezzel indokolhatni a tanoncok munkaidejének korlátozását stb. Az államnak védenie kell a tanoncot azon tulkapások ellen, a melyek akár a tanító-iparos, akár pedig szülői haszonleséséből eredhetnek; sőt az államnak kell kipótolnia az ő, már rendszerint koránál fogva korlátolt belátását is. A tanonc minél tökéletesebb kiképzetésére irányuló közérdek indokolja jogilag a tanoncok kötelező iskolába járatására vonatkozó kényszert; ez a tanonc jövőendő életcélja tekintetéből föltétlenül szükséges s mint ilyen nem bizható az egyéni tetszésre.

A tanviszony kereseti jellegénél fogva az államnak, a mely keresetet nem ad, rendkívül óvatosan kell eljárnia a tanoncügyre vonatkozó azon szabályok megállapításánál, a melyek a keresetképességgel függenek össze. Így valamennyi ipartörvényben azt találjuk, hogy e tekintetben az állam csak a legelengedhetlenebb föltételek követelésére szoritkozik. A tanonczra nézve sehol sem jelöl ki más föltételt, minthogy betöltsön bizonyos kort, a melyben már

nem válhatik értelmére az a folytonos munka, a melylyel ez a foglalkozás jár. Még elővigyázatosabb az állami hatalom azon föltételek megállapításában, a melyekhez a tanoncztartási jogot köti. Így azt látjuk, hogy ipartörvényünk szerint mindenki bir tanoncztartási joggal, a ki általában terhes szerződést kötni képes. Ezzel eljutottunk azon kérdésekhez, a melyek mindenütt fölmerültek, hol a tanonczügyre vonatkozó szabályok ujabbán törvény útján megállapítottak. Ezen kérdések a következők: 1. Szükséges-e a tanoncztartási jogot más föltételektől is függővé tenni, mint a melyekhez az önálló iparüzés joga kötve van? 2. Elvonható-e a tanoncztartási jog bizonyos büntények esetén az iparostól?

Mindkét kérdés mélyen belevág az ipari életbe, azért tüzetes bírálat alá kell azokat vennünk. A tanoncz érdeke az, hogy csak olyan iparos köthessen vele tanszerződést, a ki ebben vállalt kötelezettségének meg is tud felelni, az iparosé az, hogy tanonczot tartsa, mert ez munkaerő, még pedig a legolesőbb munkaerő. Az érdekek összeegyeztetésére legjobb módnak bizonyult, ha mindkét fél szabadon követelheti érdekét úgy, a mint azt belátása előírja. A tanoncz, illetőleg annak szülői csak azzal fognak tanszerződést kötni, a ki véleményük szerint meg is tud annak felelni. Elő lehet-e az államnak állani azzal, hogy kijelöli azt, a kit képesnek tart erre? Nem, mert ezt sem tenni nem tudja, sem nem teheti; mert nem vállalhat kezességet azon következményekért, a melyek abból erednek, ha a kijelölt a kijelölés daczára képtelennek bizonyul.

A czéhrendszer idején minden önálló iparos-mester birt a tanoncztartási joggal, csak az u. n. kontárok nem, jelenleg Ausztria kivételével, szintén minden iparos bir. Minden önálló iparosról vélelmezhető, hogy bir azzal a képességgel, a melylyel másokat is azzá képezhet ki, a mi ő maga. Ez a vélelem csak akkor dől meg, ha nyilvánvalóvá lesz az iparos viselkedése és cselekedetei által, hogy nem bir ezen képességgel. Ezen cselekedetek abban nyilvánulhatnak, hogy az iparos vagy visszaél azon jogokkal, a melyeket a tanoncztartás nyújt, vagy nem teljesíti azon kötelelességeket, a melyek azzal föltétlenül járnak. Elő fognak-e ezen esetek fordulni, az előzetesen sohasem állapitható meg s így ezek nem szolgálhatnak előfeltételekül, a melyekhez a tanoncztartási jogot kötni lehetne. Ha előfordulnak, akkor jogosult a büntetés s mint végső eszköz, a tanoncztartási jog megvonása. Erre a végső esetre kielégítő intéz-

kedés foglaltatik ipartörvényünk 90. §-ában, a melynek hatályát azonban az 1879. XL. t. cz. megszüntette, s így megvonta az államtól a tanoncügyre vonatkozó szabályok legfőbb sanctióját. A törvény ezen hiánya mindenesetre pótlendő.

Az ipartörvény revisiója ügyében egybehívott egyetemes kamarai gyűlésen Strasser Albert indítványozta s Ráth Károly hozzájárult ahhoz, hogy tanoncztartási joggal csak azon önálló iparos birjon, a ki 24. életévét betöltötte. Hivatkoztak erre vonatkozólag az osztrák iparrendtartás 89. §-nak első bekezdésére, mely következőleg hangzik : „Hogy kiskorú tanonczokat tarthasson, az önálló iparosnak a huszonnegyedik életévet be kell töltenie.“ Ezen intézkedés sem nem czélszerű, sem nem indokolható. A munkajogba való ilyen mérvű beavatkozás nem áll az állam érdekében ; ez a tilalom a legtöbb esetben azt eredményezné, hogy a huszonnégy éven alóli iparos nem önállósulhatna, mert nem rendelkeznék azzal a munkaerővel, a mely a legolcsóbb, daczára annak, hogy sem az elmélet, sem a tapasztalás nem zárja ki azon föltevést, hogy ép úgy meg tud felelni tanítási kötelezettségének, mint a huszonnégy évet betöltött iparos. Az állam más, legalább is ilyen nagyfontosságú tanítási szakokban, ilyen akár a néptanítás, akár a tanárság, nem követel hasonló föltételt ; ha egyébként meg van az illetőnek a képessége, akkor az az egy-két év hiánya nem fog kárára válni a gondjaira bizottaknak ; ha pedig nincs meg, akkor a huszonnégy év sem fogja azt magával hozni.

Az osztrák törvény szerint tanoncztartási joggal csak önálló iparosok birnak ; ipartörvényünk szerint nemcsak önálló iparosok, hanem mindenki, a ki terhes szerződést köthet, mert a 39. §. csak annyit mond, hogy „tanonczot tartani minden önálló iparosnak szabad.“ Ez az intézkedés nem zárja ki azt, hogy tanonczot nem önálló iparos ne tarthasson s ezzel nem vágja utját azon fejlődésnek, a mely Angliában igen gyakori, különösen a gyárakban, hogy tanszerződésre nem az önálló iparossal — a vállalkozóval — hanem a segédmunkásokkal lépnek. A viszonyok ilyenemű alakulását nem szükséges előmozdítani, de megakadályozni sem kell. Ha a tanoncz gondviselői indokoltnak látják egy nem önálló iparossal tanszerződést kötni, ám legyen ; az államnak nincs jogzime ebbe a viszonyba beleavatkozni. Az államnak gondja csak az lehet, hogy az ilyen iparos is épúgy megtartsa a törvényes szabályokat, mint az önálló

iparos. Ennél a kérdésnél talán nem fölösleges rámutatnunk arra a különbségre, mely a jogi és gazdasági önállóság között létezik. Az állam általános formulában meghatározhatja a jogi önállóságot, de ez a fogalom — az élet mutatja — nagyon gyakran nem fűdi a gazdasági önállóság fogalmát. Az iparos jogi önállóságának törvényünk szerint csak egy mértéke van, s ez az iparigazolvány. Az ipariparigazolványnyal bíró iparos jogilag önálló még akkor is, ha egy nagyobb gyáros számára dolgozik, akár egészben állít elő bizonyos iparcikket, akár csak egy iparcikknek meghatározott részét készíti — és ez az eset igen gyakran fordul elő — holott gazdaságilag önállónak nem mondhatni. Viszont az az egyén, a ki iparigazolvány nélkül, családja tagjaival megrendelésre dolgozik, gazdaságilag önálló lehet, holott jogilag nem az. Ezen az uton folytatva okoskodásunkat, még futasabb és feltünőbb ellentéteket találhatnánk az iparjog és az ipari élet között, ennek azonban itt helye nincs, a kitérést csak azért tettük, hogy megmutassuk, hogy a 39. §-nak jelenlegi alakja fentartandó.

A kamarai gyűlésen Strasser Albert és Ráth Károly indítványozták, hogy azon iparos, a ki erkölestelenségéből vagy haszonvágýból eredő büntett vagy vétség miatt bíróilag elítéltetett, fosztassék meg a tanoncztartási jogtól, ha nem is örökre, de legalább bizonyos időre. Erre vonatkozólag az osztrák iparrendtartás 89. §-ának második bekezdése a következő határozatot tartalmazza: „Azok, a kik büntett miatt általában vagy haszonlesésből eredő vagy a közerkölcsiség ellen irányuló vétség, vagy hasonló kihágás miatt elítéltettek, nem fogadhatnak fel kiskorú tanoncokat és nem is tarthatják meg a már felfogadottakat.“ Az 1869. német törvény 116. §. szerint: „A tanoncztartási jogositványból kizárják azok, a kiktől a polgári jogok élvezete más, mint politikai természetű büntettek és vétségek miatt elvonatott, az elvonás tartamára, vagy a kik lopás vagy csalás miatt jogerejüleg elítéltettek. Az 1878. július 17-ki törvény ezt a szakaszt a következővel helyettesítette: 106. §. Azon iparosoknak, a kiktől a polgári tiszteletjogok el vannak vonva, az elvonás tartama alatt nem szabad tízenyolez éven alóli munkások vezetésével foglalkozniok. Az ezen intézkedés ellenére alkalmazott munkások elbocsátása reudőrileg kikényszerithető.“

Ezen intézkedés indokolására súlyos erkölcsi érvek hozhatók föl. Az intézkedés célja az lenne, hogy az ilyen megbélyegzett

egyének káros befolyása alól elvonassanak, a kik koruknál fogva rendszerint nem bírnak azon jellemerővel, a mely szükséges lenne, hogy ezen befolyásnak ellenállhassanak. A cél kétségtelenül nemes; olyan, a melyre törekednünk kell, de e miatt nincs szükség új intézkedésre. A 90. § mely a tanoncztartási jogot elvonni rendeli azoktól, a kik a tanonczokkal való bánásmódot szabályzó rendeleteket ismételten vagy súlyosan megsértették, ha hatálya visszaállittatik, helyes alkalmazás mellett megfelel ezen érdeknek is. A javasolt intézkedés alig igazolható gazdaságilag, és nem igazolható büntetőjogilag. Büntető jogunk két büntetést ismer, a mely a tulajdonképeni büntetés után is sújtja a bűnöst, u. m. : a polgári jogok gyakorlatának felfüggesztését és a hivatalvesztést; ezen utóbbi következményeiben körülbelöl megegyez a német büntető törvénykönyv azon intézkedésével, mely a polgári tiszteletjogok elvonásában nyilvánul. Ezen büntetés jogi alapját azon igazság képezi, hogy az állam elvonhatja polgáraitól azon állampolgári jogosítványokat, a melyek kiváló bizalmat tételeznek fel, ha arra büntetendő cselekmények által érdemteleneknek mutatkoztak. Ilyen bizalmat tételeznek fel a közhivatalnoki, ügyvédi, közjegyzői, nyilvános tanítói állás, a gyámság és gondnokság stb. Ezek tehát mind nyilvános jelleggel felruházott functiók. Ilyen-e az a jog, mely a tanoncztartásban nyilvánul? Véleményünk szerint nem. A társadalom és a bűnös a büntetésben leszámoltak egymással, az államnak nem lehet célja, hogy olyan büntetendő cselekményekért, a melyek a tanoncztartásra vonatkozó kötelelességeket nem érintik, keresetképeességében a büntetés kiállása után is sújtsa az iparost. Ha a büntett olyan, hogy a tanoncztartási kötelezettségek megsértését is magában foglalja, akkor a visszaállítandó 90. §. alapján ugyis elvonható a tanoncztartási jog; ha nem olyan, akkor az elvonás nem indokolt. E helyen utalnunk kell az ipartörvény 50. §-ának c) pontjára, a mely szerint a tanviszony megszűnik „ha az egyik fél négy hétnél tovább tartó fogságra ítéltetik.“ Ez a szabály helyes, mert a tanviszony természetéből folyik, és azért továbbra is fentartandó. Jelenlegi alakjában azonban nem felel meg büntető törvényünknek, mely nem ismer fogságbüntetést, az ipartörvény ezen pontját összhangzásba kell hozni a büntető törvényben elfogadott szabadságvesztés büntetéssel.

Az ipartörvény revisiója fölötti tanácskozásokban nem említ-

tetett s így talán nem is volna okunk kiterjeszkedni azon kérdésre, hogy meghatározható-e azon szám, a melynél több tanonczt egy iparos sem tarthat. Ez a fontos socialis kérdés a Nyugaton fölmerült mindenütt, mert ott az önálló iparosokon kívül, a nem önállóak is hangoztatták véleményüket. Ezen szám meghatározása ellenkezik az önálló iparosok érdekével — ellenkezik a közérdekkel is — de a segéd munkások nyomós érveket hoznak föl mellette. A tanoncok száma oly tényező, mely nagy befolyást gyakorol a segéd munkások munkabérére s ez volt egyik oka, hogy az angol munkások oly elkeseredett küzdelmet folytattak az Erzsébet-féle tanoncztörvény eltörlése ellen. A gyakorlatban az angol munkás-egyletek a Trades Union-ok a törvény ellenére számos iparágban ki is vitték, hogy a vállalkozók kényszerítvék alkalmazkodni a munkás-egyletek szabályaihoz, a melyek részletesen megállapítják, hány segéd munkásra hány tanonczt tarthat az iparos, — kényszerítő eszközük az, hogy különben nem állanak munkába. Sőt Németországban is találunk erre példát. Az észak-németországi hajóépítők (munkások) szövetségének szabályai szigoruan megállapítják a segéd munkások arányában a felfogadható tanoncok számát s alig találkozik mester, a ki ennek ellene merne szegülni. A céhrendszer idején a céhszabályok is részletes intézkedéseket tartalmaztak erre nézve, a törvények azonban ilyenmü rendelkezéseket nem vettek fel, mert ezen számnak egyedüli helyes mértéke az lehet, mennyi tanonczt képes az iparos jól kiképezni vagy kiképeztetni. ez pedig törvényben meg nem állapítható. A törvény azonban nem zárja ki, hogy akár a mesterek, akár a segéd munkások egyezsége lépjenek erre vonatkozólag egymás között. Az iparnak tanoncokkal való elárasztása sem az ipar, sem az iparosok érdekében nem kívánatos, de az állam azt törvényileg nem akadályozhatja meg; a munkás-egyletek jellemzett eljárása ezen ok miatt helyeselhető, bár az sok esetben vizás helyzethez vezethet.

Ipartörvényünk 40. §-a szerint gyermekek, kik életük tizenkettedik évét még be nem töltötték, tanoncokul fel nem vehetők. Ez az intézkedés nem lenne kifogásolandó, ha egyáltalában megtartának, és ha a népoktatási törvény végre lenne hajtva. Az iparos-tanoncok egy jelentékeny része nem tud sem írni, sem olvasni s így ez a rész nélkülözni kénytelen azon eszközt, mely az alapja minden haladásnak. Nincs kizárva ugyan, hogy jó segéd munkás nem lehet

az, a ki irni-olvasni nem tud, de jó önálló iparos — és ez az élet-célja minden tanoncznak — nem lehet. Ez az oka annak, hogy az enquete-ken majdnem egyértelműleg indítványozták, hogy tanonc csak az lehessen, ki irni-olvasni tud. Ha a népoktatási törvény végre volna hajtva, akkor ezen intézkedésre nem lenne szükség, így azonban kívánatos. Az életre való tekintettel azonban nem állithatni föl ezt szigorú szabály gyanánt; a mint az iparhatóság a tanonc részére korengedélyt adhat, úgy meg kell adni az iparhatóságnak azt a jogot is, hogy ezen kelléktől is eltekinthessen egyes méltányolandó esetekben. Annál szigorubbán követelhetui azonban, hogy az iparos köteles legyen tanonczát irni-olvasni megtaníttatni. Ipartörvényünk 42. §-ának e) pontjában ugyan foglaltatik erre nézve is intézkedés, de ez épugy nem valósult meg, mint az, hogy az iparosnak kötelessége tanonczát az ismétlési-, esti-, vasárnapi, illetőleg ipariskolába járásra szorítani.

Nem lehet szándékunk e helyen egy iparoktatási tervezetet kifejteni, az nem tartozik az partörvény keretébe, az partörvényben csak az oktatási kényszer kifejezésének van helye. A gyakorlatban azonban, ha a kényszerrel eredményeket akarunk elérni, nagyon szerény mértékre kell szorítanunk követeléseinket. Minél többfelé osztjuk el az erőt, annál kisebb lesz az eredmény, míg ha azokat egy pontra koncentráljuk, legalább reményünk lehet, hogy ezt a célt megközelíthetjük. A követelések minimuma az, hogy minden iparos-tanonc tudjon irni-olvasni. Ennek, az említett fentartással a törvényben is kifejezés adandó; az eddigi tapasztalat mutatja azonban, hogy ez nem elég. Közigazgatási uton kell megakadályozni, hogy — a legritkább esetek kivételével — ne is lehessen tanonc, a ki irni-olvasni nem tud. Az 1878. július 17-ki német törvényben nem találjuk azon intézkedést, hogy tanonc csak az lehet, ki irni-olvasni tud. Nem mintha ott szintén nem volna szükség hasonló intézkedésre, de ezt kifejezetten kimondani fölöslegesnek találták, mivel a munkakönyvek behozatala után ugy sem lehet senki tanonczé, a ki nem teljesítette az iskolalátogatásra vonatkozó kötelezettséget. Huszonegy éven alóli munkást — s ebben a kifejezésben bennfoglaltatnak a tanonczok is, csak munkakönyvvel szabad felfogadni, a munkakönyv pedig, mint fentebb a törvény ismertetésénél láttuk, csak annak szolgáltatik ki, a ki bebizonyítja, hogy már nincs kötelezve a népiskola látogatására. Ezen célból a

tanonczkönyvek behozatalát viszonyaink között is indokoltnak látjuk, annál inkább, mivel véleményünk szerint ezzel összeköttetésbe hozhatni a tanszerződés írásba foglalását és a tanonczok hivatalos lajstromozását.

Ipartörvényünk 41. §-a a tanszerződés írásbafoglalását rendeli: e szabály azonban, mint az egyetemes kamarai gyűlésen tett nyilatkozatokból kitűnik, a legritkább esetekben tartatik meg. Az osztrák iparrendtartás 90. §-a a tanszerződés írásbafoglalását és a testület, illetőleg a községi előjáróságnál való letételét rendeli el; az 1878. július 17-ki német törvény nem kíván föltétlenül írásos tanszerződést, de a közvetett kényszerrel ezt célozza, a mennyiben a kárpótlási keresetek csak írásos szerződés alapján emelhetők. Erre vonatkozólag a kormány a törvényjavaslat indokolásában a következőleg nyilatkozik: „A tanviszony törvényes elismerése nincs az írásbeli tanszerződéstől függővé téve. Az enquête-ken ugyan sokan kívánták a tanszerződés írásos alakját, de ezen kívánságokban inkább a tanviszony előbbi szilárdságát visszaállító rendszabályok iránti szükséglet nyilvánul, mint ezen szerződési forma tényleges és jogi jelentőségének világos felismerése. Mondhatni, hogy ezen forma befolyását túlbecsülik. Az enquête eredményei mutatják, hogy a tanszerződés írásos alakja még nagyon szokásos, de nincs constatálva, hogy ezen szokás különösen kedvező befolyást gyakorolt volna a tanonczügyre. Másrészt a tanszerződés írásbafoglalásának kimondása jelentékeny aggályokkal jár. Legelőször is nem lenne elegendő kimondani, hogy a nemírásban kötött tanszerződés érvénytelen, az egységes jogállapot fentartásának tekintete ezen pontnál a nemírásos tanszerződés magánjogi következményeinek megállapítását is követelné, a minek az ipartörvényben nem lehet helye. A további következmény az lenne, hogy az érdekeltek, a mennyiben megállapodásaikat nem foglalják írásba, a leg-egyszerűbb úton kivonhatják magukat azon kötelezettségek alól, a melyeket a tanviszony megállapít az iparosra és a tanonczra nézve. Meg volna adva tehát a lehetőség, hogy a közérdekből kibocsátott rendszabályokat épen azon körök önkénye tegye illusoriussá, a melyekre nézve ezen rendszabályok a legszükségesebbek. Végül nem lenne elég a szerződés írásos alakját követelni, a tanszerződés szükséges tartalmát is meg kellene törvényesen határozni. Ezen esetben a törvény vagy csak egyes, alapjában véve maguktól érthető pon-

tozatok felsorolására szorítkozhatnék — a miből bajos nagy eredményt várni — vagy pedig részletekbe kellene bocsátkoznia, a melyek az ipari viszonyok különbözősége mellett túlnyomólag hátrányos korlátozásokat képeznének. A kézműiparban, a báziiiparban, a gyáriiparban nem egyenlők a tanviszonyok. És ezen ágak mind-egyikében olyan kérdések gyakorolnak befolyást a tanszerződés tartalmára, a melyek, mint, hogy fizettetik-e a tandíj vagy bér vagy legalább zsebpénz, vagy hogy kap-e a tanonc és mily föltételek mellett ruházatot, lakást, élelmezést stb., csak az ügy hátrányára állapíthatók meg törvény útján. Mind e mellett abból indul ki a törvényjavaslat, hogy a tanszerződés írásbafoglalása különösen kívánatos. E célból oly határozatokat tartalmaz, a melyek arra indíthatják az érdekelteket, hogy megállapodásaikat írásba foglalják.

Az 1869. német ipartörvénynek a kormány által benyújtott tervezetében a 121. és 122. §§-okban fel volt tartva a tanszerződésnek írásbafoglalása és a hatóság által való láttamozása, a mi csak akkor történhetett volna meg, ha a tanonc behizonyította, hogy írni-olvasni tud. Nyomós esetekben jogosítva volt a hatóság engedélyt adni. Ezen rendelkezést azonban törülte a birodalmi gyűlés, főleg dr. Braun (Wiesbaden) Károly fölszólalására. Talán nem minden érdeknélküli, ha megismertetjük itt kivonatban az írásos tanszerződés ellen felhozott érveit. A törvényhozás tevékenysége oda irányúl, hogy a szerződési formalitások ne kiterjesztessenek, ellenkezőleg korlátoztassanak. A modern törvényhozás több oly téren nem követeli a szerződés érvényességéhez az írásos formát, a melyen a régi követelte; csak kivételesen követeltetik az írásbeli nyilatkozat, t. i. oly szerződéseknél, a melyek szigoruan alaki természetűek, a melyeknél az ügylet lényege a formában, nem pedig a tartalmában nyilvánul, végül ingatlanokra vonatkozó szerződéseknél, a melyeknél a legfontosabb a tárgy azonosságát constatálni. Ezen két tekintet, a jogügylet formalis alakja és a tárgy azonosságának constatálása, a tanszerződésnél nem forog fenn. Veszélyesnek látszik azonban az a szabály, hogy egy fiatal ember ne lehessen tanonc, ha olvasni, írni, számolni nem tud. Ez a nélkül is nagy szerencsétlenség az illetőre, a ki bizonyára nem is oka annak, hanem azok, a kikre gondviselése bizva volt. Ezen szerencsétlent azzal akarják büntetni nem saját vétke által okozott hibájáért, hogy megtiltják neki kézművet tanulni; azt akarják előidézni, hogy mivel tanulatlan, csak olyan idős korában

foghasson az iparhoz, a midőn már nem tud tanulni. Ilyenek azon rendszabályok következményei, a melyeket jóakarattal terveznek, de a melyek gyakorlatilag nem érvényesíthetők, mert vagy elavultak, vagy az ellenkező eredményt szülik, mint a mit velök elérni akartak. Ha úgy akarunk okoskodni, hogy mivel iskolalátogatási kényszerünk van, még annyi és annyiféle más kényszert kell behoznunk, akkor a kényszer oly embarras de richesse-éhez jutunk, hogy végül a polgári szabadságból semmi sem marad. Mivel iskolalátogatási kényszerünk van, a kényszernek itt tervezett nemét nélkülözhetjük; azért akarjuk ezt nélkülözni, mivel épen ezen kényszer által megakadályozzuk, hogy az illető fiatal ember tanuljon valamit, midőn megtiltatik, hogy kézműves lehessen, mert előbb nem tanult írni, olvasni és számolni. És ezen vizsgát a községi hatóságra akarják bízni? Községi ügyek talán ezek? a község dolga szerződéseket ellenőrizni? megvizsgálhatja-e a községi hatóság, hogy mit tud valamely fiatal ember? Valóban visszaélés az, ha a községeket akarják ezzel is terhelni, ha azt akarják, hogy a községi hatóság egyszerre értsen és végezzen egészen különböző ügyeket. A községi hatóság ez által elvonatik valódi feladataitól, akkor az szinteg mindent végez, tényleg azonban semmit.

A javaslat védelmére a szövetségi tanács képviselője dr. Michaelis Otto (egyike a legszabadelvűbb közigazdának), a következő érveket hozta föl: Ezen rendszabályok tervezésénél két főtekintet volt irányadó: az egyik az, hogy a tanszerződések helyes alakban és kimerítő tartalommal köttessenek, hogy ez által a gyakori perlekedések megelőztessenek. Ugyanezen tekintetből kisebb fontosságú ügyeknél is elő van írva a közjegyző előtti szerződés. A másik vezéreszme az volt, hogy ellenőriztessék, vajjon az illető megfelelt-e iskolalátogatási kötelezettségének, illetőleg bizonyos elemi ismeretekre nézve sikerrel felelt-e meg. Ha nem felelt meg sikerrel, akkor gondoskodni kell, hogy a hiány pótoltsék. Azt hiszem, hogy ezen szabály nemcsak a tanonc vagy az iparos érdekében áll, hanem a közérdek is követeli azt. Ezen érdek biztosításával szemben nem jöhet számba a községi hatóság állítólagos megterheltetése. A községi hatóságoknak feladata a közérdekről gondoskodni s ez igen fontos érdek, a mely reájuk bízatik. Leirták azon nagy szerencsétlenséget, a mely azon fiatal embert érné, a ki ezen szakaszok alapján nem tanulhatna mindaddig mesterséget, míg meg nem szerezné a

követelt elemi ismereteket. Azt hiszem, az országra nézve sokkal nagyobb volna az a szerencsétlenség, ha a sikeres ellenőrzés hiányában a szülők és gyámok mindkevésbé törődnének azzal, hogy a gyermekek rendes és sikeres tanításban részesüljenek. Iskolaügyünk jelenlegi állása mellett az érintett eset csak nagyon ritkán fog előfordulni, de ha a közélet többi ágai nem ellenőrzik némileg az iskola eredményeit, akkor terjedni fog az a gondatlanság, a mely az összeségre nézve valóban káros eredményeket idézhet elő.

Kimerítően ismertettük ezen vitát, mert szorosán összefügg javaslatunkkal. Javaslatunk a következő: Hozassék be a tanonczkönyv, úgy hogy tanonczul csak olyan egyént legyen szabad föl fogadni, a ki tanonczkönyvvel el van látva. A tanonczkönyvet az érdekeltek szóbeli kívánságára az első foku iparhatóság szolgáltatja ki. A tanszerződés a tanonczkönyvbe foglalandó s az iparhatóság által hitelesítendő. A tanonczkönyv kiadásánál igazolandó a tanoncz által, hogy betöltötte az előirt kort és megfelelt iskolalátogatási kötelezettségének, vagy hogy írni s olvasni tud. Kivételes és méltánylást érdemlő esetekben az iparhatóság felmentheti ezek alól, de akkor az iparos azon kötelezettsége, hogy tanonczát írni-olvasni megtanítja, a szerződésbe foglalandó.

A tanonczok számára nem ajánlhatunk olyan munkakönyvet, mint a milyent a német törvény életbeléptetett a huszonegy éven alóli munkásokra. A tanonczok nem önálló munkások s így nem is eshetnek ugyanazon bánásmód alá, mint az önállóak; a tanonczok részéről mutatkozik ugyan hajlam az önállóság igényei felé, de ez a törvényhozás által nem ápolandó, hanem korlátozandó. Ezért indítványozunk a tanoncz részére tanoncz- és nem munkakönyvet. A tanonczkönyvet az első foku iparhatóság állítaná ki, mely a kiadott könyvekről jegyzéket vezetne s ezen jegyzék kivonatát közölné a községi előljáróságokkal, hogy ellenőrizhessék, mennyiben felelnek meg a tanonczok az iskolalátogatási kötelezettségnek. A kiállítás megelőzőleg igazolandó, hogy a tanoncz megfelel a törvényes követelményeknek, ezek alól azonban méltánylást érdemlő esetekben fölmentvénynek van helye. A tanonczkönyv szükségszerű tartalmát képezné a tanszerződés. A német kormány azon aggodalmát, a mi nálunk is fölmerülhet, hogy az érdekeltek kijátszhatják a törvényt az által, hogy egyszerűen nem kötnek tanonczszerződést, a jelen javaslat jelentékenyen csökkenti. Ha van közigazgatási

ellenőrzés, akkor azon szabály, hogy tanonczot csak tanonczkönyv alapján szabad felfogadni, a mint Németországban huszenegy éven alóli munkást csak munkakönyvvel, ép úgy érvényesíthető mint a munkakönyvek ellenőrzése; ha nincs, akkor előre is le kell mondanunk arról, hogy az ipartörvény rendelkezései megvalósuljanak. Mi bizunk abban, hogy közigazgatási hatóságaink, ha figyelmük ezen ügyre kellő erélylyel felhivatik, megfogják tenni kötelességüket. Az ipartörvény büntető határozatai kiterjesztendők azon esetre is, ha az iparos tanonczkönyv nélkül fogad föl tanonczot. A német kormány azon érve, hogy meg kellene állapítani azon magánjogi következményeket is, a melyekkel a nemirásos tanszerződés jár, igen nyomós és ezzel még a tanonczkönyv behozatala esetén is számolnunk kell. Bármily szigorúan fogják is végrehajtani a tanonczkönyvre vonatkozó szabályokat, mindig lesznek iparosok, a kik tanonczkönyv nélkül fogják fölfogadni tanonczaikat. Ezek azonban a törvény minden rendelkezése alól kivonhatják magukat s a törvény nem készülhet azok számára, a kik minden törvényt képesek kijátszani. Az állami hatalom kénytelen lesz az ilyen viszonyokat is, ha azok tudomására jutnak, tanonczviszonyokul tekinteni s követelni a tanonczviszonyból folyó kötelezettségek teljesítését. A végrehajtás ellenőrzésén kívül csak egy eszköz áll az állam rendelkezésére, a melylyel a rendszabály keresztülvitelére hathat, t. i. az, hogy a nem tanonczkönyv alapján keletkezett tanviszonytól megvonja a jogsegélyt.

A jogsegély megvonása szükségszerű következménye a tanonczkönyvek behozatalának s a legtöbb esetben hathatós kényszer lesz a cél elérésére. Németországban az írásos tanszerződések nincsenek kötelezőleg behozva, mégis kereseti igények csak írásos szerződés alapján emelhetők. Az általunk tett javaslat következetesebb s inkább megegyezik a jogrenddel. A jogsegély megvonásának egy rendes iparos sem fogja magát kitenni, de a tanoncz, illetőleg annak szülői sem; ez a kényszer azt fogja eredményezni, hogy a felek saját érdekükben nem mulasztják el a tanonczkönyv kivételét.

A tanonczkönyv, illetőleg az írásos tanszerződés ellen felhozható érvek szerintünk nem oly nyomósak, hogy el kellene ejtenünk ezt a rendszabályt, mely nagy gyakorlati szükségnek felel meg. A tanonczügy ki nem elégitő állapotát egyrészen az idézte elő, hogy a tanviszony nagyon könnyen felbontható, és ezen ese-

tekben az iparos, jelenlegi körülményeink között alig tarthat igényt kárpótlásra, a miről alább. Egy másik ok az volt, hogy tanoncúl minden válogatás nélkül fölvettek olyan egyéneket, a kik sem az előirt kort nem töltötték be, sem a népiskolát nem látogatták; egy harmadik, hogy az iparosok nem szoritották tanonczaikat még ott sem az iskolalátogatásra, a hol iskolák vannak. Mindezen okok miatt szükséges a tanonczkönyv s azzal az írásos tanszerződés, mert ezzel a jelzett visszaélések nagy részének elejét vehetni. Azon érv, hogy más szerződéseknél nem követeli az állam az írásos formát, nem elég nyomós, ha meggondoljuk, hogy a tanszerződés a tanonczra nézve életcélzt állapít meg; szükséges tehát, hogy minél kimerítőbben följegyeztessenek azon föltételek, a melyektől ezen életcélz jó előkészítése függ. A tanszerződés által szabályozott viszony gazdasági és társadalmi jelentőségét senki sem vonhatja kétségbe; így el kell ismerni azt is, hogy e viszonyt oly módon kell szabályoznunk, mely leginkább elejét veszi úgy a rosszakaratnak mint a haszonlesésnek, a melyek a viszony indokolatlan fölbontásában és a kölcsönös kötelezettségek nem teljesítésében nyilvánulnak. Ez a mód, az írásos szerződés. Be van bizonyítva, hogy kényszer nélkül a legtöbb esetben nem kötnek írásos szerződést s így ez a kényszer, a melynek célja üdvös, nem kárhoztatható. Az állam nem tagadhatja meg a munkához való jogot olyan egyénektől sem, a kik nem tudnak írni-olvasni, vagy nem tettek eleget a tankötelezettségnek, épen ezért módot kívánunk nyújtani a fölmentvény által ezeknek is; de az a közvetett kényszer, hogy tanonczkönyvet rendszerint csak írni-olvasni tudó egyének kapnak, hatni fog arra is, hogy a szülők iskolába járatják gyermekeiket. Egyébként utalunk a föntebb ismertetett vitára; mindenki megítélheti, melyik részen van az igazság. Fölemlitjük még azt is, hogy a tanszerződés Franciaországban és Svájcban is írásba foglalandó.

Az általunk ajánlott tanonczkönyvvel kettős célzt érhetni el: az írásos tanszerződést és a tanonczok lajstromozását, a mi eszközt ad a hatóság kezébe a tanonczügy ellenőrzésére. A tanonczkönyv tartalmát képezné a tanszerződés, a tanoncz személyleírása, rovat a tanviszony kezdetének és megszűnésének följegyzésére, a tanító-iparos bizonyítványa a tanviszony befejezésekor, a mely a hatóság által láttamazandó s egyuttal az iskolatanító-bizonyítványa alapján följegyzendő, vajjon látogatta-e a tanoncz az iskolát. A ta-

nonczkönyv alakja, beosztása- és kiállításának módozatai különben nem a törvényben, hanem rendeleti úton állapítandók meg, egységesen az egész országra nézve. Kívánatos volna, ha a tanonczkönyvet díj nélkül szolgáltatná ki a hatóság, de ha ez pénzügyi okok miatt nem látszik elfogadhatónak, akkor a mindenesetre mérsékeltén megszabandó díj bélyeggel vonandó be. Még azon esetleges ellenvetésre kell válaszolnunk, vajjon megbírnák-e a hatóságok a reájuk háramló munkaterhet. Véleményünk szerint ez a munkateher nem oly nagy, mint azt képzelni lehetne. Hazánkban van körülbelül 76,000 tanoncz, a tanidő átlagos tartamát négy évben véve föl, a míg megfelel a tényleges viszonyoknak, évenként beáll tanoncznak 19,000 egyén, a kik számára ugyanannyi tanonczkönyv lenne kiállítandó. Ez a szám azonban az összes első fokú iparhatóságokra, körülbelől 600, oszlik el, egyre-egyre tehát nem jut annyi, hogy a munkateher megnagyobbodása miatt komolyan aggódni lehetne.

Említettük föntebb, hogy a tanszerződés megszegése igen gyakori dolog. Ez a tényező is számot tesz, még pedig nagyon jelentékeny számot, a tanonczügy kedvezőtlen állásának előidézésében. A tanoncz viszonylag kétségkívül a legolcsóbb munkás, s épen ezért vállalhatja el az iparos a tanoncz kiképzésének kötelezettségét, a mi sem nem kellemes foglalkozás, sem ellenérték nélkül nem adható; az ellenértéket a tanoncz munkájának olcsósága képezi. A tanviszony rendszerint úgy alakul, hogy a tanoncz kap az iparostól lakást és ételmezést, de nem kap legalább a tanviszony első éveiben munkabért. Az iparosnak a tanoncztartásból a tanviszony első felében kára van, mert a tanoncz munkája nem éri meg az ellátást és a képzésére fordított munkát: ez a kár megtérül a tanviszony második felében, midőn a tanoncz munkájának értéke mindinkább megközelíti egy képzett segédmunkás munkabérét, úgy hogy végül az iparosnak egy kis haszna is marad, mely méltó jutalma a tanonczképzés fáradalmas és kellemetlen munkájának. Hogy ez így van, bizonyítja a tanszerződés megtörésének statistikája. A tanszerződést a tanidő első felében igen ritkán törik meg, mert a tanoncz tudja, hogy munkája nem éri meg azt, a mit érte kap; annál gyakoribb azonban a szerződésszegés a tanidő második felében, különösen annak vége felé, mert a tanoncz azt számítja, hogy mint segéd többet kereshetne és nem veszi tekintetbe, hogy a tanidő első felében többet kapott mint a mennyit nyújtott. A második felében

a tanoncban mindig meg van a hajlam a tanviszony megtörésére s ha alkalom nyílik, meg is töri minden lelkiismeretfurdalás nélkül, hiszen a legtöbb esetben még szerződése sincs, úgy hogy ez még visszaélésnek sem tűnhetik föl előtte. Így a legtöbb esetben elvész az a jutalom, a melyre az iparos a tanonc kiképzéséért méltán számot tarthat, igen gyakran azonban még kára is van a tanoncztartásból. Ez idézte elő azt, hogy a legjobb iparosok nem lelik kedvüket a tanoncztartásban, és ha tartanak is, igyekeznek a tanviszonyt úgy berendezni, hogy abból kár semmi esetre sem érje őket. Ezért nem képezik ki a tanoncokat rendszeresen, hanem megismertetnek velök mindjárt eleinte néhány elemi fogást, hogy a tanonc munkája már kezdetben is érjen valamit; ha ott hagyja őket, legalább ne károsodjanak.

A tanviszony ilyen alakulásából kára van nemcsak a tanoncznak, a kiből a hiányos kiképzés miatt sohasem lesz jó munkás, de kára van az államnak is, mert veszendőbe megy azon gazdasági erő egy része, a melyet a tanoncokban, s így közvetve az iparos osztályban bir. Általánosan constatált tény, hogy még az iparban fizetett munkabérek az utolsó évtizedben jelentékenyen emelkedtek, addig az ipari segéd munkások munkájának valódi értéke, a szolgáltatások nagysága, csökkent. Ezen kedvezőtlen jelenséget a többek közt az is föltünteti, hogy az ipari segéd munkások körében általánossá lesz az a követelés: hogy egyenlő bért mindenkinek; ezt a követelést pedig leginkább a fiatal, kevésbé képzett munkások támasztják. A tanonczügy jelen viszonyai egészségeseknek nem mondhatók; iparunk jövője sürgősen követeli az orvoslást. Az államnak segítenie kell, a hol segíthet; szigorubb törvényes biztosítékokkal kell felruháznia a tanszerződést. Nem áltatjuk ugyan magunkat azzal, hogy ez el fog háritani minden bajt, de legalább módot nyújt a viszonyok javulására.

A tanszerződésnek ipartörvényünk szerint három biztosítéka van: kárpótlási igény félévi tandijra; a szökevény-tanonczot tudva felfogadó iparos egyetemleges felelőssége a tanonc megszökése által az előbbi iparosnak okozott kárért; a tanonc visszavezettetésének joga. Ez a három biztosíték a gyakorlatban együttvéve sem ér semmit; a hármass biztosíték daczára sem nyerhet az iparos kárpótlást azon kárért, melyet a szökevény-tanoncz neki okoz. A félévi tandijra vonatkozó kárpótlási igény nem érvényesíthető, mert tan-

díjat rendszerint nem fizetnek, s így kárpótlásul nem követelhetni még félévi tandíjat, mikor tandíj egyáltalában nincs megállapítva. Ipartörvényünk ezen intézkedést szószerint az 1869. német törvényből vette át, az 1878. július 17-ki törvény azonban, mint már fentebb ismertettük, egészen új alapon rendezte a kárpótlási igényeket. A kárpótlási igény e szerint első sorban a tanszerződés alapján állapítandó meg; ha ez nem tartalmaz erre vonatkozó megállapodásokat, akkor kárpótlásul megítélendő a szerződésszegést követő minden napra, legfőlebb azonban félévig, az illető iparágban a segéd munkásoknak rendszerint fizetett munkabér feléig terjedhető összeg. A kárpótlás fizetéséért mint adósok szavatolnak a tanoncz, annak atyja, a tanonczot a szerződés megtörésére csábító iparos, azon iparos, ki a szökevény-tanonczot felfogadja. A német kormány ezt a következőleg okadatolja a javaslat indokolásában: „Az 1869. évi törvényben a kárpótlásra nézve elfogadott elvek gyakorlati értéke igen kétséssé vált. Mert azon, már most nem helyes föltevésből indulnak ki, hogy a tanoncz rendszerint nem jelentéktelen tandíjat fizet az iparosnak és hogy a fizetési módok a különböző iparágokban, valamint helyileg és lényegileg egyenlők. A törvényben megállapított kárpótlási módok némelyike ellen méltányossági okokból is alapos ellenvetések hozhatók fel. Általában véve nem helyes az itt tekintetbe jövő, igen különböző viszonyokat néhány általános tétellel kimeríteni. A javaslat ezért más utat választott. A kárpótlási kérdés szabályozását általában a felek megállapodásának tartja fön, s csak azon esetekre állapítja meg törvényesen a kárpótlás magasságát, a melyekhez különös közérdek fűződik. Aból indul ki továbbá, hogy a kárpótlás fölötti vitás kérdések az iparos és a tanoncz között lehetőleg korlátozandók, és e célból lehetőleg egyszerűsítendők. Ezért mindennemű kárpótlási igény elenyészik, ha a meghatározott rövid idő alatt nem érvényesítetik. A kárpótlási igény általában csak akkor legyen érvényesíthető, ha a tanoncz irásos szerződésen alapul, a mi valószínűleg alapot fog nyújtani a kárpótlási kérdés megítélésére is. Végül még irásos szerződés mellett is csak azon esetekre adatik meg a kárpótlási igény, ha a tanszerződés felbontásának nem a tanoncz vagy tanító vétkes magatartása az oka (a próbaidő alatti fölbonthatás, halál általi megszűnés, más foglalkozásra való áttérés). Ezen esetekre a javaslat a kárpótlási igény alapjául azt követeli, hogy a tanszerződésben nem-

csak általában a kárpótlás, hanem annak módja és nagysága is megállapíttassék.

A német törvény tehát a kárpótlásra nézve három főesetet különböztet meg : 1) Ha a tanviszony törvényes módon ér véget, de a felbontásnak sem a tanító, sem a tanonc vétkes magatartása nem szolgál okául ; 2) Ha a tanviszony törvényes módon (felmondás mellett) szakad ugyan meg, de vagy a tanonc vagy az iparos vétkes magatartása miatt ; 3) Ha a tanviszony a törvény ellenére bomlik föl. a tanonc megszökése által. Az első esetben kárpótlás bármelyik félnek is a másik fél részéről csak akkor jár, ha annak módozatait és nagyságát a szerződés megállapította ; a második esetben a kárpótlás a szerződés szerint ítéltetik meg ; a harmadik esetben a kárpótlás nagysága egy segéd legföllebb félévi munkabérének felében állapítható meg.

Törvényünk szerint az iparos felbonthatja két heti fölmondás mellett a tanviszonyt és kárpótlást igényelhet : a) ha kétségtelenné vált, hogy a tanonc az illető iparág megtanulására képtelen ; b) ha két hónapnál tovább tartó betegségben szenved, (kétségtelenül a tanonc betegsége értendő, a mi azonban a törvényben nincs megmondva). Ezekhez számítandó még az az eset, ha a tanonc más életpályára áttérve, két héttel előbb fölmond. Végül kárpótlást igényelhet az iparos, ha a tanonc fölmondás nélkül megszökött. Felmondás nélkül megszüntetheti az iparos a tanviszonyt az 51. §-ban megszabott esetekben, a melyekben kárpótlást is igényelhet, n. m. a) ha a tanonc lopást vagy sikkasztást követ el ; b) ha a tanonc kötelességeinek teljesítését makacsul megtagadja vagy ellenük súlyosan és ismételve vét ; c) ha a tanonc tetteges bántalmazást vagy súlyos becsületsértést követ el az iparos vagy családtagjai valyamelyike ellen ; d) ha a tanonc undorító vagy ragályos betegségben szenved. Törvényünk szerint a tanviszonyt szükségszerűleg megszüntető esetekben (50. §.) egyik félnek sem jár kárpótlás. Ipartörvényünk jelenlegi rendszere mellett az esetek, a melyekben az iparos kárpótlást igényelhet, háromfélék : 1. Midőn az iparos a tanviszonyt törvényes ok miatt a) fölmondás nélkül ; b) fölmondás mellett megszünteti. 2. Midőn a tanviszony felmondás nélkül a tanonc megszökése következtében szűnik meg. 3. Midőn a tanviszony fölmondás mellett a tanonc más életpályára való áttérése következtében szűnik meg. Ezen esetek mindegyikével kü-

lön kell foglalkoznunk, mert csak akkor ítélhetünk helyesen, ha a kérdések kellőleg tisztázva vannak.

A törvény által megállapított fölmondási idő véleményünk szerint nagyon rövid. A tanviszony sem nem cselédviszony — a gyakorlatban sajnos nagyon gyakran az — sem nem egyszerű munkaviszony; ellenkezőleg lényege szerint hosszú időre megállapított állandó természetű viszony. Nincs tehát indokolva, hogy ugyanazon elbánás alá essék, mint akár a cseléd-, akár a munkaviszony. Nem kívánatos, hogy a törvény rövid fölmondási határidő megállapítása által előmozdítsa a könnyelmű fölmondásokat, a melyek egy része hosszabb határidő mellett, midőn mindkét fél tetemesebb ideig van még a fölmondás mellett is egymáshoz kötve és meggondolhatja lépésének következményeit, bizonyára elmaradna. A tanviszony állandóságának érdeke azt követeli, hogy a fölmondási határidő ne legyen nagyon rövid, s ezért óhajtjuk, hogy az legalább négy hétben állapittassék meg.

Két heti fölmondás mellett megszüntethető a tanviszony és kárpótlást követelhet az iparos, ha a tanonc az iparág megtanulására képtelen és ha két hónál tovább tartó betegségben szenved. Ezen okok véleményünk szerint nem oly természetűek, a melyek a kárpótlási igény megadását indokolhatják, sőt az első még nem is olyan, a mely miatt a tanviszony fölbontható lenne. Ipartörvényünk helyesen állapít meg két hónapig terjedhető próbaidőt (48. §.); ez alatt meggyőződhetik az iparos, hogy alkalmas-e a tanonc az iparra, és a tanonc, hogy van-e neki valóban hajlama azon iparágra mint életcélra. Ha az iparos nem találta alkalmasnak a tanoncot, s a két hónap elég idő erre, akkor a próbaidő alatt ugyanis megszüntetheti a tanviszonyt, nincs tehát indokolva, hogy ugyanezen czim alatt akkor is megtehesse azt, miután már alkalma volt a tanoncot megismerni. Ha már a tanviszonynak ily okból való megszüntetése sem indokolt, annál kevésbé jogos az, hogy ezen esetben az iparos még kárpótlást is követelhessen. A két hónapnál tovább tartó betegség oly nagy szerencsétlenség már magában véve is, ugy a tanonczra mint hozzátartozóra, hogy nem lenne méltányos, még kárpótlás fizetésére is kötelezni a rendszerint igen szegény sorsu egyéneket. A jóra való iparos ugy sem fogja ezt a kárpótlás követelni, a legtöbb esetben még fölmondani sem fog. Elismerjük, hogy indit-

ványunk a szigoru joggal ellenkezik, de azt hisszük, hogy tekintetbe vehető méltányossági ok harczol mellette.

Ha a tanviszony fölmondás nélkül a törvényes okok miatt (51. §.) szünik meg, az iparost méltán illeti meg a kárpótlás. A kárpótlás nem állhat, mint föntebb kifejtettük, a félévi tandijból, ezért más módot kell arra nézve keresnünk. Ha a tanszerződés tartalmaz erre vonatkozólag intézkedést, akkor a kárpótlás e szerint lesz megállapítandó. A törvénynek azonban subsidiarius intézkedést kell azon esetekre alkotnia, a melyekben a szerződések nem rendelkeznek e felől. A törvényben megállapítandó azon maximalis összeg, a német törvény mintájára bizonyos idejü munkabérhez viszonyítva, a melyen belül az illetékes bíróság vagy hatóság belátása szerint állapithatja meg a kárpótlás magasságát. Ugyanezen, csakhogy enyhébb elbánás alá esik az az eset, midőn a tanoncz más pályára áttérve, fölmondott. Szigoru eljárást követel azonban a megszökött tanoncz, a kiben a bünös rosszakaratot kell sujtanunk. Az utolsó esetben a kárpótlásra nézve felelőssé teendő nemcsak a tanoncz és annak atyja, hanem a tanviszony megtörésére csábító iparos is, és a szökevény-tanonczot tudva felfogadó iparos is; az előbbi esetekben csak a tanoncz, illetőleg annak atyja.

A tanviszonynak kívánatos állandóságát és az abból eredő kárpótlási igényeket csak a tanonczkönyv behozatala által biztosíthatjuk. A tanonczkönyvbe följegyzendő az iparos által a tanviszony megszűnésének oka, akár fölmondás mellett, akár a nélkül következett az be, s ez már maga elejét veszi annak, hogy a tanoncz is könnyen alkalmat nyujtson a fölmondásra. De a szökevény-tanonczot tudva felfogadó iparos ellen is csak a tanonczkönyv behozatala mellett érvényesíthető a kárpótlási igény. Jelenleg kivétel nélkül azt terheli a rosszakarát bizonyítása, a kitől a tanoncz megszökött, s ezt a bizonyítékot alig lehet nyujtani. Ha a tanonczkönyv behozatik, akkor tanonczot csak azzal szabad fölfogadni, a szökevény-tanoncznak pedig rendszerint nem lesz tanonczkönyve, s így annak az iparosnak rosszakarata, a ki a szökevény-tanonczot tanonczkönyv nélkül is fölfogadja, evidenssé válik.

Az ipartörvény 55. §-ban megállapított visszavezettetési kényszer fentartandó, ámbár annak nem tulajdoníthatunk nagy gyakorlati jelentőséget. Az iparosnak a kényszer útján visszavezetett tanoncz munkája alig ér valamit, mert a tanoncz csekély rosszakarát

mellett is több kárt okozhat mint hasznot. Ezt az eszközt is csak olyannak tekintjük, mely megelőzőleg hat; ha a tanoncz megszökött, az iparos kétszer is megfogja gondolni, míg ezen végső, kétélű eszközhöz nyul. A jó eredmény azonban nincs kizárva és így nincs ok a szabály eltörlésére. Ha fentartatik a visszavezettelési kényszer, akkor az iparhatóságnak módot is kell nyújtani a végrehajtásra, s ezért a 89. §. büntető határozata ezen esetre is kiterjesztendő, mert jelenleg az iparhatóság nem rendelkezik más kényszereszközzel mint a nyers erővel; szükséges tehát, hogy a visszatérést elrendelő határozatát pénzbírság kirovásával, illetőleg elzárással szigorithassa.

Az egyetemes kamarai gyűlésen többen hangsúlyozták, hogy szükséges a tanonczot az iparos rosszakarata ellen védeni, mert ha az iparosnak a kárpótlásra kilátása van, akkor fognak találkozni olyan iparosok is, a kik kényszerítik a tanonczot a megszökésre. Ha ilyen eset áll be, akkor az iparhatóságnak, illetőleg az eljáró iparbiróságnak joga lesz a kárpótlást meg nem állapítani, mert a bíróság minden egyes esetenél szabadon mérlegelheti a fennforgó körülményeket s a szerint hozza ítéletét. Ipartörvényünk szerint a tanonczot kárpótlás illeti meg mindazon esetekben, a melyekben a tanviszony megszűnését az iparos okozta (az 51. §. második részének a) b) és c) pontja és az 52. §. első részének c) és második részének a) b) és d) pontja). A kárpótlás mérve első sorban a szerződés szerint ítéendő meg, subsidiaris intézkedésül az foglaltatik a törvényben (53. §.), hogy az iparos legalább azon költségek megtérítésére köteles, melyek a tanoncznak más iparoshoz való beszegődtetése által okoztattak. Ezt a szabályt kielégítőnek tartjuk, mert a tanonczot tényleg nem érheti más kár, mint a beszegődtetési költségek. Az eljáró bíróság ezen esetekben is szabadon állapithatja meg a kárpótlás nagyságát.

Végül még egy vitás kérdést kell érintenünk, mely az egyetemes kamarai gyűlésen beható tanácskozásra szolgáltatott alkalmat, s ez a tanbizonyítvány kérdése. A kérdés rendkívül fontos és különös élt nyert az által, hogy a kamarai gyűlésen Strasser Albert és Ráth Károly úgy állították föl, hogy az a munkaszabadságot alapjában támadja meg. Javaslatunk értelmében minden tanonczkönyvvel ellátott tanoncz, hatóságilag láttamozott bizonyítványt nyer az iparostól a tanviszony megszűnéséről. Ez a bizonyítvány nem bizonyít mást, de nem is szükséges, hogy mást igazoljon, mint

hogy a tanviszony a törvényes módon megszűnt és a tanoncz eleget tett iskolalátogatási kötelezettségének. Ráth Károly a tanviszony megszűnésekor kötelező gyakorlati vizsga alá akarja vetni a tanonczot, hogy kitűnjék „nem annyira, hogy tanult-e a tanoncz, mint inkább, hogy a tanítómester eleget tett-e kötelességének.“ Szerintünk ezen vizsga nem hozható be kötelezőleg, mert az állam nem kötheti semmiféle képzettség bizonyításának előfeltételéhez azt a jogot, hogy bárki is mint önálló segédmunkás dolgozzék. Segédmunkás lehet bárki is, a nélkül, hogy tanoncz lett volna, ez a munkaszabadság egyik legelső követelménye; a ki a mult azon felmenő társadalmi rendjét, a mely a tanoncznál kezdődve a segéden át a mesterben végződött, vissza akarja állítani, az követelheti a kötelező tanonczvizsgát, melytől „a felszabadulást“ függővé teszi. A munkaszabadság rendszerében nincs a „felszabadításnak“ helye, mert az meg sem köti a tanonczot, a ki csak egy fontos magánjogi viszonyból lép ki. A kérdés ezen oldala azonban szorosán összefügg a qualificatióval általában s azért ott fogjuk azt tárgyalni.

Lássuk a kötelező tanonczvizsga gyakorlati következményeit, mert még ha elvi szempontból megengedhetnők is azt, a gyakorlati élet kimutatná annak képtelenségét. Ha a vizsgálobizottság, a mely kétségtelenül önálló iparosokból és segédekből állana, a tanoncz gyakorlati képzettségét megfelelőnek találná, akkor a tanonczkönyvbe az iparos bizonyítványa mellé jönne egy záradék, a mely kitüntetné, hogy a tanoncz kiállotta a gyakorlati vizsgát. Milyen értéke lenne egy ilyen bizonyítványnak az életben, azt most nem vizsgáljuk. De beállhat az ellenkező eset is, a tanoncz nem felelt meg a gyakorlati vizsgának; mert azt, hogy minden tanoncz megfeleljen, valószínűleg még a vizsga indítványozói sem tételezik föl, hiszen akkor az ő álláspontjuk mellett sem volna vizsgára szükség. Mi történik akkor, ha a tanoncz nem felelt meg a vizsga követelményeinek. Csak két eset képzelhető: vagy „fölszabadítják“ a tanonczot, daczára annak, hogy nem felelt meg a vizsgának, vagy nem szabadítják föl. Ha fölszabadítják, akkor fölösleges a vizsga; ha nem szabadítják föl, akkor ez a lépés jogtalan és káros lesz. Jogtalan kettős okból. Kényszerítik a tanonczot, hogy hosszabb ideig maradjon a tanviszonyban, mint azt a szabadon kötött szerződés megállapította. Nincs jogczim, a melylyel ezt igazolni lehetne. Ennyire nem ment még a czéhrendszer sem; a fentebb közölt czéhszabályok szerint a

ezéhnek a tanonczot föl kellett szabaditania, mihelyst kitelt a megállapított tanidő. Jogtalan ez a lépés azért is, mert az iparos hibáját a tanonczon akarja büntetni. Ráth Károly fentebb idézett iudokolása ezt nem is titkolja el. Ha a tanoncz nem felel meg a vizsgának, akkor ez az esetek tulnyomó többségében, talán mindig, az iparos hibája; mert az nem képzelhető, hogy a tanoncz ne akarjon tanulni, sőt még ha nem akar is, a jóra való iparos mindig rendelkezik eszközökkel, a melyekkel a tanonczot a tanulásra kényszerítheti. A tanonczvizsga gyakorlati következménye tehát az, hogy mert az iparos nem tanított, bűnhődjék a tanoncz. De káros is a tanonczvizsga, mert számtalan visszaélésre nyújt könnyű alkalmat. Az önálló iparosokból és segédekből alakítandó vizsgáló bizottság minden tagjának az az érdeke, hogy a tanoncz fel ne szabaduljon. Az önálló iparosok érdeke követeli ezt azért, mert a tanoncz, különösen a tanidő végén, a legolcsóbb munkaerő, s így minél tovább marad a tanviszonyban, annál nagyobb haszna van attól az iparosnak, épen az ellenkezője áll annak, a mit Ráth Károly állított, hogy „nem lehet föltételezni a társulatról, hogy megakarja akadályozni a felszabadítást.” De a segédek érdeke is azt követeli, hogy a tanoncz minél később lehesen önálló segéddé, mert minden fölszabadult tanonczczal növekszik a munkakinálat, a mi előbb-utóbb visszahat a munkabérre. E tekintetben elég hivatkoznunk az angol és német munkás egyletek föntebb ismertetett eljárására.

A tanonczügyre vonatkozólag általunk javasolt intézkedések megvalósítása, véleményünk szerint jelentékeny javulást idézhet elő, megszűnik az a rendezetlenség, a melyre az ipartörvény részben alkalmat nyújtott; visszaállítatik a tanviszony állandósága s így elenyészik az az ok, a melyet iparosaink számtalanszor hoztak föl tanoncztartási kötelezettség nem teljesítésének védelmére. Ezek az intézkedések megteremthetik a rendet s megadják azt az alapot, a melyen az iparfejlesztés nagy művét a siker biztató jelével megkezdhetni. Az ipar fejlődését decretálni nem lehet, az állam, a közösségek és az iparosok fokozottabb tevékenysége és áldozatkészsége ezen az alapon, meg vagyunk róla győződve, szép eredményeket érhet el *).

*) L. az egész fejezetre nézve : Az ipartörvény revisiója ügyében egybehívott egyetemes kereskedelmi és iparkamarai gyűlés tárgyalásai. —